

<https://rppl.ui.ac.ir/?lang=en>
Textual Criticism of Persian Literature
E-ISSN: 2476-3268
Document Type: Research Paper
Vol. 16, Issue 2, No. 62, Summer 2024
Received: 24/08/2023 Accepted: 03/01/2024

Adopting Vinay and Darbelnet's Model in the Effect of *the Holy Quran* on the *Masnavi Ma'navi* analysis based on Post-colonial Translation

Mojtaba Kordi

M.A. in Arabic Language Translation, Department of Arabic Language Translation, Faculty of Humanities,
Damghan University, Damghan, Iran
m.kordi@std.du.ac.ir

Morteza Zare Beromi

Assistant Professor, Department of Arabic Language Translation, Faculty of Humanities, Damghan
University, Damghan, Iran
m.zare@du.ac.ir

Abstract

Background: Translation scholars have developed different approaches to demonstrate the nature of translation, one being the cannibalistic post-colonial approach. The story is -Brazilian natives ate the Portuguese priest (a symbol of colonization) during a ritual. This event was later presented as the Declaration of Cannibalism, and symbolically, the act of digesting and absorbing the achievements of the colonizer, by eating the flesh and drinking blood through which, the colony got stronger.

Purpose: If we look at *Masnavi Ma'navi* from this perspective, the reason for *the Quran's* tremendous influence on it will be completely clear. To clarify the impact of *the Quran* on *Masnavi Ma'navi* from a post-colonial translation perspective, Vinay and Darbelnet's model is adopted because the post-colonial perspectives often have descriptive approaches. Vinay and Darbelnet's model is concerned with two direct and indirect translation strategies in linguistics and translation studies.

Results: The results of the study indicate that *Masnavi Ma'navi*, from a post-colonial perspective, is a form of translation of *the Quran*. Molavi's motivation in resorting to Quranic verses, in parallel to the meaning of his poems, is to establish a Utopia of Persian literature so that Persian language and literature can reach the level of the high cultures of the world. Although Molavi applied both direct and indirect translation strategies in transferring Quranic verses into *Masnavi Ma'navi*, he is interested in ingurgating, modulation, and equivalence methods as well.

*Corresponding author

2476-3268© The Author(s). Published by University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/RPLL.2024.138884.2280

Keywords: Linguistics and Translation, *Holy Quran*, *Masnavi Ma'navi*, Post-colonial Perspectives, Vinay and Darbelnet's Model.

Introduction

Translation scholars have developed customized theories to demonstrate the nature of translation with ideological tendencies. One of these theories is the cannibalistic postcolonial approach. It dates back to the story where Brazilian natives ate the Portuguese priest (a symbol of colonization) during a ritual, later presented as the Declaration of Cannibalism. Symbolically, the act of digesting and absorbing the achievements of the colonizer, especially their language, by eating the flesh and drinking blood of the other party, was transformed into a means of strengthening and promoting the colony's power. In brief, the objective of the colony was to absorb the power of the colonizer within itself as to generate new authority. Eating foreign flesh and drinking blood in this ritual is a symbolic sign of respect and acceptance statute and superiority, with no denial or rejection on the colonizer part. In this perspective, the colony replaced the subordinate stance with the superior stance and, like a superior culture, reached power and glory. In the Homogenetic approach perspective in the translation process, the source text is ingurgated to strengthen the target text (TT). A deep look at *Masnavi Ma'navi* in this perspective, the reason for *the Quran's* tremendous influence on it will be completely clear. To clarify the impact of *the Quran* on *Masnavi Ma'navi* from a postcolonial translation perspective, Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet's model is adopted because postcolonial perspectives have descriptive approaches and it is necessary to integrate these approaches with pattern-based and analytical approaches.

Method and Materials

The *Holy Quran* and *Masnavi Ma'navi* constitute the primary sources of this study. The effect of *the Holy Quran* on *Masnavi Ma'navi* from the viewpoint of post-colonial translation is combined with Vinay and Darbelnet's model. The two general strategies of their model are direct translation and oblique translation. Accordingly, in any translation, there exist seven key active processes or procedures::

1. Ingurgitating: is to take a word from the source language (SL) and hold it in the target language (TL), the easiest of the procedures, usually applied in one of two situations: when addressing a new technological method for which there is no term in the TL, or when holding a word from the SL for stylistic effect, where the translator applied a foreign word.

2. Calque: is when a word from the ST is translated into the TT. Calques either adopt the TL syntax when translating each word literally, or they disregard the TL syntax and stick to the SL syntax, thus, making syntactical structure complicated in TT.

3. Literal Translation: according to Vinay and Darbelnet, this approach can only be applied in specific situations. These scholars believe that interpreting word for word without changing the context is an appropriate measure applied in literal translation. Simply, literal translation broadens the meaning of a calque more appropriately.

4. Transposition: according to Vinay and Darbelnet, is described as a change in word class without a change in meaning. This applies when translators alter the word form, such as nouns to verbs, without thinking about it. Transposition, to Vinay and Darbelnet is either mandatory or optional; they refer to the ST as the base expression and the TT as the transposed expression.

5. Modulation: is the process of generating a TT from a different perspective than the ST. When the results of the previous procedures produce an awkward-sounding translation despite being grammatically, syntactically, and lexically correct, Vinay and Darbelnet consider this procedure to be appropriate.

6. Equivalence: can be both simple and complex. Vinay and Darbelnet apply the example of someone expressing pain to describe equivalence as something that is almost inherently cultural,

expression "ouch!" in English, while a literal translation of the sound would be useless to the reader in French, expression, "ae!." Both terms will immediately convey to readers that there is a degree of pain involved.

7. Adaptation: when the translator attempts to make the SL into the TL while assuring that it is as important and meaningful as the original, adaptation is equivalent to equivalence. Imagine if the ST said anything so unmistakably English that translating it into French would be meaningless, or vice versa. Adaptation is needed at this point by the translator. The phrase *banlieue* is a great example of this, but it can be a bit of a double-edged sword when translated into English.

Findings

The findings here reveal that the level of linguistic interference depends on social and cultural factors next to the strength of different linguistic and literary systems; for example, when the translation is done from a strong language or culture, the reception of the SL will be greater in the TL, especially if TL or culture needs to gain strength in a specific context. In this article, the ingurgitation method, as the first of the seven main methods of Vinay and Darbelnet's model, is fully adopted in the process of analysis of *Masnavi Ma'navi* to reveal new perspectives on translation studies. Ingurgitating elements of the SL are the methods applied in preservation, reduction, deletion, addition, transposition, and modulation. Among these seven models, the 1st, 4th, 5th, 6th, and 7th are applied in transferring the verses and phrases of *the Quran* into *Masnavi Ma'navi*. The translation with calque and literal translation methods was less than the others.

Discussion of Results and Conclusion

Based on the finding here, *Masnavi Ma'navi*, in a postcolonial perspective, is a form of translation of *the Quran*, as the translator has selected the highest and most sacred capital of the SL, like *the Quran*, and has applied its verses to compose his poems and give them meaning to the highest extent possible. Molavi's motivation in applied Quranic verses, next to the meaning of his poems, is to establish a Utopia of Persian literature so that Persian language and literature can reach the level of the superior cultures of the world. Although Molavi considered both direct and indirect translation strategies in transferring Quranic verses into his *Masnavi Ma'navi*, without disregarding strategies like ingurgitation, modulation, and equivalence.

متن‌شناسی ادب فارسی

سال شانزدهم، شماره دوم (پیاپی ۶۲)، تابستان ۱۴۰۳، ص ۵۶ - ۳۹

تاریخ وصول: ۱۴۰۲/۶/۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۳

مقاله پژوهشی

کاربست الگوی وینی و داربلنه در واکاوی تأثیر قرآن بر مثنوی معنوی از دیدگاه ترجمه‌پسا استعماری

مجتبی کردی، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

m.kordi@std.du.ac.ir

مرتضی زارع برمی* ، استادیار گروه مترجمی زبان عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران

m.zare@du.ac.ir

چکیده

ترجمه‌پژوهان نظریه‌های گوناگونی برای نشان‌دادن ماهیت ترجمه پرورنده‌اند. یکی از آنها رویکرد پسا استعماری آدم‌خوارانه (کانیالیستی) است. ماجرا از این قرار است که بومیان برزیلی، در مراسمی آیینی، کشیش پرتغالی (نماد استعمار) را می‌خورند. بعدها از این واقعه با عنوان بیانیه آدم‌خواری رونمایی شد و خوردن گوشت و خون طرف مقابل در چرخشی استعاری به هضم و جذب دستاوردهای استعمارگر برای تقویت و رشد مستعمره تبدیل شد. به‌منظور واکاوی تأثیر قرآن بر مثنوی معنوی از دیدگاه ترجمه‌پسا استعماری، الگوی وینی و داربلنه مدنظر قرار گرفت؛ زیرا نظریه‌های پسا استعماری، اغلب رویکرد توصیفی دارند و ضروری است که با رویکردهای الگومحور و تحلیلی ادغام شوند. الگوی وینی و داربلنه ناظر به دو استراتژی ترجمه مستقیم و غیرمستقیم در مطالعات زبان‌شناسی و ترجمه است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مثنوی معنوی از دیدگاه پسا استعماری، شکلی از ترجمه قرآن است؛ انگیزه مولوی در استفاده از آیات قرآن، افزون‌بر مانایی اشعارش، ساختن آرمان‌شهر ادبیات فارسی است تا بدین‌وسیله جایگاه زبان و ادبیات فارسی را به سطح فرهنگ‌های برتر دنیا برساند؛ و سرانجام اینکه مولوی با وجود استفاده متناوب از راهبردهای ترجمه مستقیم و غیرمستقیم در انتقال آیات قرآن به مثنوی معنوی، نسبت به بهره‌گیری از برخی روش‌ها نظیر قرض‌گرفتن، مدولاسیون و تعادل علاقه بیشتری نشان داده است.

واژه‌های کلیدی

زبان‌شناسی و ترجمه؛ قرآن کریم؛ مثنوی معنوی؛ دیدگاه‌های پسا استعماری؛ الگوی وینی و داربلنه.

* مسؤل مکاتبات

2476-3268© The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/RPLL.2024.138884.2280

۱- مقدمه

پیوندهای آشکار و نهان مثنوی معنوی با قرآن بر سه وجه است: وجه نخست، اثرپذیری صورت و ساختار مثنوی از قرآن است که صاحب‌نظران مثنوی‌پژوه از جمله استاد بدیع‌الزمان فروزانفر به آن تصریح دارند و این مسئله چندان آشکار است که هرکسی با این دو کتاب، اولی اعجازین، وحیانی، آسمانی و قدسی، و دومی الهامی، زمینی، قدسی مآب و معجزه‌آسا، انس و در آنها تأمل داشته باشد، به آسانی حقیقت مذکور را درمی‌یابد. مراد از این وجه از ارتباط و پیوند ساختاری، همان غیرخطی، حجمی شکل بودن و معنادر معنا آوردن هر دو اثر است. به بیان دیگر، سبک و ساختار تودرتو و خوشه‌ای و به‌ظاهر گسسته‌نما و در باطن پیوسته مثنوی، متأثر از صورت، شیوه، زبان و بیان قرآن است؛ وجه دوم، دیدگاه‌ها، اندیشه‌ها و برداشت‌های مولوی درباره قرآن است؛ برای مثال، وی قرآن را وحیانی، تحریف‌ناپذیر و دارای ظاهر و باطن می‌داند؛ وجه سوم از پیوند قرآن و مثنوی، مرتبط با نفوذ الفاظ و معانی آیات و عبارات قرآن در ابیات مثنوی است؛ ظهور قرآن در مثنوی به پنج شکل است: الف) تضمین؛ ب) برگرفتن؛ پ) اقتباس؛ ت) الهام گرفتن؛ ث) اشاره داشتن (خرمشاهی و مختاری، ۱۳۹۸، ص. ۹-۱۴). علامه جعفری بر آن است که مولوی در مثنوی به ۲۱۴۲ آیه و ۷۵۶ حدیث پرداخته است (جعفری، ۱۳۸۲، ص. ۲۵-۲۴).

مبانی و روش‌های ارتباط بین قرآن و مثنوی معنوی، یادآور راهبردهایی است که امروزه آنها را در مطالعات ترجمه ذیل مبدأمحوری و مقصدمحوری طبقه‌بندی می‌کنند؛ با این حال، یک تفاوت عمده بین مثنوی معنوی مولوی با سایر آثار ترجمه‌شده وجود دارد و آن اینکه اولویت مولوی برخلاف سایر مترجم‌ها، انتقال متن مبدأ به زبان مقصد نیست؛ بلکه اولویت وی انتقال فرهنگ و زبان قرآن به زبان و ادبیات فارسی است؛ در واقع، مولوی نه مترجم قرآن که مترجم فرهنگ و زبان قرآن است. به‌منظور تحلیل این مقوله در پژوهش حاضر از دیدگاه‌های پسا استعماری در مطالعات ترجمه استفاده شده است؛ زیرا کاربست زبان حاکم در زبان و ادبیات کشورهای مستعمره از دیدگاه پسا استعماری قابل بحث و بررسی است.

مستعمره، جذب قدرت استعمارگر به درون خود را هدف قرار داد تا بدین وسیله نیرویی تازه در خود ایجاد کند. خوردن گوشت و نوشیدن خون بیگانه در این مراسم آیینی از روی احترام و پذیرش اهمیت و برتری اوست و در این میان، نفی و انکار بیگانه مطرح نیست. ملت مستعمره با این نگاه، جایگاه فرودستی را با فرادستی عوض کرده و همانند فرهنگ برتر به قدرت و شکوه می‌رسد. در این نگاه، فرهنگ فرادست نیست که به فرهنگ فرودست چیزی می‌دهد؛ بلکه این مستعمره است که فرهنگ برتر را کاملاً می‌فشارد و شیرهاش را می‌مکد. بنابراین نظریه هم‌نوع‌خوارانه در فرایند ترجمه متن مبدأ بلعیده می‌شود تا متن مقصد تقویت شود. اگر از همین منظر به مثنوی معنوی نگریسته شود، علت تأثیر شگرف قرآن بر آن یا سعی وافر مولوی در استفاده از قرآن به‌منظور سرودن ابیات مثنوی آشکار خواهد شد.

دیدگاه‌های پسا استعماری رویکرد توصیفی دارند؛ بنابراین ضروری است که آنها را با الگوهای تحلیلی تلفیق کرد. از مجموع الگوهای تحلیلی مطالعات ترجمه، الگوی وینی و داربلنه انتخاب شد؛ زیرا این الگو ناظر به گزینش‌های مبدأمحور و مقصدمحور مترجم است. وینی و داربلنه به توصیف هفت شیوه در مطالعه ترجمه پرداخته‌اند که ممکن است در سطح واژگانی، آرایش جمله و پیام عمل کنند. از مجموع این هفت شیوه، سه

راهبرد قرض گرفتن، گرت‌برداری و ترجمه لفظ به لفظ مرتبط با ترجمه مستقیم یا مبدأمحور و چهار راهبرد ابدال، مدولاسیون، تعادل و اقتباس مرتبط با ترجمه غیرمستقیم یا مقصدمحور هستند. وینی و داربلنه هرکدام از این شیوه‌ها را با مثال‌های زیادی به زبان فرانسه و انگلیسی همراه ساخته‌اند و شاید یکی از دلایل کارایی الگوی یادشده، کثرت مثال‌ها، دقت علمی و واضح بودن شرح آنهاست.

مسئله پژوهش حاضر، بازگشت به سرچشمه‌های قرآنی مثنوی معنوی است تا از دیدگاه مطالعات پسا استعماری در ترجمه و بر مبنای رویکرد تحلیلی وینی و داربلنه، فرایند انتقال آیات قرآن به هر شش دفتر مثنوی معنوی واکاوی و تحلیل گردد. پژوهش حاضر با سه سؤال مواجه است: (۱) چگونه می‌توان از دیدگاه پسا استعماری، مثنوی معنوی را به‌عنوان شکلی از ترجمه قرآن دانست؟ (۲) چگونه می‌توان از دیدگاه مطالعات پسا استعماری، انگیزه مولوی را برای پیوند دادن مثنوی معنوی با قرآن توضیح داد؟ (۳) چگونه می‌توان بر اساس الگوی وینی و داربلنه، راهبردهای مولوی در انتقال آیات قرآن به مثنوی معنوی را از دیدگاه ترجمه پسا استعماری توضیح داد؟ در پاسخ به سه سؤال پژوهش، سه فرضیه مطرح است: (۱) ترجمه از دیدگاه آثار و نظریه‌های پسا استعماری، مانند برداشتن بقایای متقیان و پارسایان از سرزمینی و درنشانیدن دوباره آنها در سرزمینی دیگر است. با این توضیح، مثنوی معنوی، شکلی از ترجمه قرآن به معنای جابه‌جایی آیات و عبارات‌های متن مبدأ به زبان فارسی است؛ (۲) ترجمه به‌عنوان یک استعاره در آثار پسا استعماری، واژه‌ای است که می‌توان آن را با انتقال خون به جسم نیازمند خون مرتبط دانست. این انتقال، در تقویت قوای مترجم و امکان بازآفرینی متن مبدأ در مقصد مؤثر است. ترجمه در این مفهوم به دیالوگ نزدیک می‌شود؛ بنابراین مترجم همزمان خواننده‌ای توانمند و مترجم، مؤلفی خلاق خواهد بود که می‌تواند متن مبدأ را در پیکره متن مقصد جذب کرده و فرصت ریشه دواندن و شروع یک زندگی تازه را به آن (= متن مبدأ) دهد؛ (۳) تضمین، برگرفتن، اقتباس، الهام و اشاره در زمره راهبردهای مشهور شاعر در انتقال آیات و عبارات‌های قرآن کریم به مثنوی معنوی هستند. راهبردهای مذکور، یادآور اصطلاحاتی نظیر مبدأمحوری و مقصدمحوری مترجم در مطالعات ترجمه است. الگوی وینی و داربلنه به این دلیل که ناظر به دو شیوه ترجمه مستقیم و غیرمستقیم است، می‌تواند ضمن به‌روزرسانی راهبردهای یادشده، تحلیل جامعی از تأثیر قرآن بر مثنوی معنوی در چهارچوب دیدگاه‌های پسا استعماری ارائه دهد.

۱-۱ پیشینه پژوهش

الف) پیشینه نظری: میل شدید به استفاده از زبان استعاری در ادبیات پسا استعمار بیانگر این امر است که منتقدان آن را پدیده ادبی جدیدی در نظر می‌گیرند که هنوز برای آن واژگان مناسبی ندارند و نمی‌دانند که چگونه باید درباره آن به‌صراحت صحبت کنند (تیماکزکو، ۱۳۹۷، ص. ۳۹). روزگاری در قرن شانزدهم جایی که امروزه برزیل نام دارد، اعضای قبیله توپی‌نامبا^۱ یک کشیش کاتولیک را خوردند. این عمل در پرتغال و اسپانیا وحشت فراوانی ایجاد کرد. واژه Cannibalism (آدم‌خواری) در سال ۱۷۹۶م. به معنای «کسی که گوشت انسان می‌خورد» در فرهنگ لغت آکسفورد^۲ ثبت و از آن پس وارد زبان‌های اروپایی شد (باسنت و تریودی، ۱۳۹۷، ص. ۱۲-۱۱). آدم‌خوار اهل بحث و جدل (Polemicist) بود (از ریشه یونانی Polemos، به معنای منازعه یا مبارزه)؛ اما او یک

1. Tupinamba

2. Oxford English Dictionary

«گردآورنده» (Anthologist) نیز بود: او تنها دشمنانی را می‌بلعید که در نظرش قوی بودند، تا از مغز استخوان و پروتئین آنها برای تقویت و بازسازی نیروهای طبیعی خود استفاده کند (de Campos, 1981, p. 44). آدم‌خواری در نهایت، منجر به احترام گذاشتن به قدرت کسی می‌شود که انسان دوست دارد آن قدرت را با قدرت خود ترکیب کند تا به نیرویی قوی برای زندگی دست یابد. آدم‌خواری با بریدن و پیوند زدن، خون و مغز استخوان فردی را با فرد دیگر عجین می‌کند (ویرا، ۱۳۹۷، ص. ۷۵). گوته^۱ معتقد است که فرد تنها با تملیک گنجینه دیگران می‌تواند آثار بزرگ خلق کند، همانند دیدگاه پائول مینی بر اینکه شاعران بزرگ تمام چیزهایی را که از پیشینیان و معاصران خود می‌توانند درخواست کنند یا قرض بگیرند یا برابند، انباشته کرده و در بالای این کوه، نور خود را روشن می‌کنند (de Campos, 1981, p. 74).

ب) پیشینه تجربی: جستجو در بانک‌های اطلاعاتی نشان داد که تلفیق الگوی وینی و داربلنه با دیدگاه‌های پسا استعماری در مطالعات ترجمه به‌منظور واکاوی تأثیر قرآن بر مثنوی معنوی، ایده‌ای جدید است. با این همه، فرهنگواره‌های تأثیر قرآن بر مثنوی معنوی: محمدی وایقانی (۱۳۸۸)، خرمشاهی و مختاری (۱۳۹۸)؛ کاربست دیدگاه‌های پسا استعماری در تحلیل ترجمه: ایزک شیریان (۱۳۹۱)، تائبی و حیدری (۱۳۹۴)، زند و همکاران (۱۴۰۰)؛ و کاربست الگوی وینی و داربلنه در آثار پژوهشی مرتبط با مطالعات ترجمه: نیازی و همکاران (۱۳۹۸)، کمالی (۱۳۹۹)، شهبازی و پارسایی‌پور (۱۳۹۹)، غفاری و همکاران (۱۴۰۰) سابق بر این، مورد توجه بوده است.

۲-۱ روش پژوهش

وینی و داربلنه^۲ تجزیه و تحلیل سبک‌شناختی مقابله‌ای بین زبان‌های فرانسه و انگلیسی را انجام دادند. آنها در این دو زبان به متن‌ها پرداختند و تفاوت بین این دو زبان را مدنظر قرار دادند و استراتژی‌ها و رویه‌های ترجمه‌ای متفاوت را مشخص کرده‌اند. بعضی اوقات، این اصطلاح‌ها در نوشتن مطالبی راجع به ترجمه با هم اشتباه می‌شوند. استراتژی در مفهوم تکنیکی، جهت‌گیری کلی مترجم است (به طرف ترجمه آزاد یا تحت‌اللفظی، به طرف متن مقصد یا متن مبدأ، به طرف بومی‌سازی یا بیگانه‌سازی)، در صورتی که رویه، تکنیک یا روشی خاص است که مترجم در جای خاصی در یک متن از آن بهره می‌جوید (برای مثال، قرض گرفتن یک واژه از زبان مبدأ، افزودن توضیح یا آوردن پانویس در متن مقصد) (ماندی، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۶). دو استراتژی مدنظر وینی و داربلنه عبارت‌اند از ترجمه مستقیم^۳ و ترجمه ناموازی یا غیرمستقیم^۴ (Vinay & Darbelnet, 2004, p. 128-137). این دو استراتژی دارای هفت رویه هستند که از این میان، سه رویه متعلق به ترجمه مستقیم و چهار رویه متعلق به ترجمه غیرمستقیم است:

الف) رویه‌های ترجمه مستقیم:

۱) قرض گرفتن^۵: کلمه زبان مبدأ به‌طور مستقیم وارد زبان مقصد می‌شود. این مقوله برای مثال، شامل

واژگان روسی «Rouble» (روبل)، «Datcha» (تاریخ)، «Glasnost» (فضای باز) و «Perestroika» (بازسازی یا

1. Goethe

2. Vinay and Darbelnet

3. Diect translation

4. Oblique translation

5. Borrowing

بازسازی گورباچوف) می‌شود که در زبان انگلیسی و زبان‌های دیگر برای پر کردن خلأ معنایی در زبان مقصد مورد استفاده قرار می‌گیرند. بعضی اوقات واژگان وام گرفته‌شده را می‌توان برای تشدید بومی‌سازی به کار برد (برای مثال، کلمات «Sushi» (نوعی غذای ژاپنی)، «Kimono» (لباس سنتی ژاپن)، «Oshōgatsu» (آیین سال نو در ژاپن) در یک بروشور گردشگری درباره ژاپن؛ البته در برخی از حوزه‌های فنی، واژگان وام گرفته‌شده بیشتری وجود دارند (برای مثال، کامپیوتر، اینترنت از زبان انگلیسی به زبان مالزیایی). در زبان‌هایی که خط نوشتاری متفاوتی دارند، وام‌گرفتن متضمن نیاز اضافی برای آوانویسی می‌شود، چنان‌که در واژگان علمی و ریاضی از عربی به لاتین و بعدها به زبان‌های دیگر صورت گرفت (برای مثال، الجبر [al-Jabr] به algebra) (Vinay & Darbelnet, 1995, p. 31-32; Ibid, 2004, p. 129).

۲) گرت‌برداری^۱: یک نوع خاص از قرض‌گرفتن است که بر اساس آن، ساخت زبان مبدأ با ترجمه لفظ‌به‌لفظ به زبان مقصد منتقل می‌شود؛ برای مثال، گرت‌برداری فرانسوی «Science-fiction» (علمی-تخیلی) برای زبان انگلیسی (Ibid, 1995, p. 32-33; Ibid, 2004, p. 129-130).

۳) ترجمه لفظ‌به‌لفظ: وینی و داربلنه آن را بین زبان‌های هم‌خانواده و هم‌فرهنگ متداول می‌دانند. متن مبدأ به زبان انگلیسی: «I Left my spectacles on the table downstairs»؛ متن مقصد به زبان فرانسوی: «J'ai laissé mes lunettes sur la table en bas» (عینکم را روی میز طبقه پایین گذاشتم) (Ibid, 1995, p. 33-35; Ibid, 2004, p. 130-132).

ب) رویه‌های ترجمه غیرمستقیم:

۴) ابدال^۲: منظور از آن، تغییر یا جابه‌جایی دستوری عناصر زبان است، بدون آنکه معنای آنها تغییر اساسی یابد (برای مثال، تبدیل یا ترجمه اسم به فعل) (ماندی، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۸). وینی و داربلنه از ابدال به‌عنوان متداول‌ترین تغییر ساختاری در ترجمه نام برده‌اند (Vinay & Darbelnet, 1995, p. 94). آنها دست‌کم ده مقوله مختلف را در این زمینه فهرست کرده‌اند، از جمله ابدال فعل به اسم: «They have pioneered» به «They have been the first» (آنها پیشگام بوده‌اند به آنها اولین بوده‌اند) و ابدال قید به فعل: «He will soon be back» به «He will hurry to be back» (او به زودی برمی‌گردد به او برای بازگشت عجله خواهد کرد).

۵) مدولاسیون^۳: باعث تغییر در معنانشناسی و زاویه دید زبان مبدأ می‌شود (ماندی، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۹). وینی و داربلنه اهمیت زیادی به مدولاسیون در مقام «سنگ محکی برای یک مترجم خوب» می‌دهند، در صورتی که جابه‌جایی «صرفاً نشان‌دهنده تسلط بسیار خوب بر زبان مقصد است» (Vinay & Darbelnet, 1995, p. 246). مدولاسیون انواعی دارد، از جمله: انتزاعی (Abstract) < عینی (Concrete)؛ برای مثال: «She can do no other» به «She cannot act differently» (او نمی‌تواند کار دیگری انجام دهد به او نمی‌تواند متفاوت عمل کند)؛ خاص (Particular) < عام (General)، برای مثال: «Give a pint of blood» به «Give a little blood» (یک واحد خون

1. Calque

2. Transposition

3. Modulation

بده به کمی خون بده؛ توضیحی (explicative) یا معلول (Effect) < علت (Cause)، برای مثال: «You're quite a stranger به We don't see you anymore» (تو کاملاً غریبه هستی به ما دیگر تو را نمی‌بینیم)؛ کل (Whole) < جزء (Part)، برای مثال: «He shut the door in my face به He shut the door in my nose» (در را به روی صورتم بست به در را به روی بینی‌ام بست)؛ وارونه‌سازی عبارت‌ها، برای مثال: «You can have it به I'll give it to you» (می‌توانی آن را داشته باشی به من آن را به شما می‌دهم)؛ منفی‌سازی متضاد، برای مثال: «It does not seem unusual به It is very normal» (غیرعادی به نظر نمی‌رسد به خیلی عادی است)؛ بازنگری فواصل و محدودیت‌ها در مکان و زمان، برای مثال: «No parking between signs به Limit of parking» (پارک بین تابلوها ممنوع به محدودیت پارکینگ)؛ تغییر نماد، شامل استعاره‌های ثابت و جدید، برای مثال: زبان فرانسه «LA moutarde lui monte au nez [The mustard rose up his nose]» به زبان انگلیسی «He saw red [He became very angry]» (خردل به بینی او می‌رود [خردل بینی او را بالا برد] به قرمز دید [او به شدت عصبانی شد]) (Ibid, p. 246-255)؛ بنابراین مدولاسیون طیف گسترده‌ای از پدیده‌ها را دربرمی‌گیرد. افزون بر این‌ها فرایندی از مدولاسیون‌ها وجود دارد که تبدیل به عبارت ثابت می‌شوند (ماندی، ۱۳۹۴: ۱۱۱). مثال وینی و داربلنه در ارتباط با این موضوع، عبارتی فرانسوی است: «Vous l'avez échappé belle [lit. you have escaped beautifully به You've had a narrow escape]» (خیلی خوب از آن فرار کردی [به زیبایی فرار کردی] به شما یک فرار ظریف داشتی (Vinay & Darbelnet, 1995, p. 254)).

۶) تعادل^۱: برای اشاره به مواردی است که زبان‌ها یک موقعیت یکسان را با ساختار یا سبک متفاوت توصیف می‌کنند. تعادل به‌ویژه در ترجمه اصطلاحات و ضرب‌المثل‌ها مفید است؛ برای مثال: «Comme un chien dans un jeu de quilles [lit. like a dog in a game of skittles]» را می‌توان به صورت «Like a bull in a china shop» (مثل یک سگ در بازی بولینگ [مثل یک سگ در بازی اسکیت] به مثل گاو نر در مغازه چینی‌فروشی) ترجمه کرد (Ibid, 1995, p. 38-39; Ibid, 2004, p. 134).

۷) اقتباس^۲: منظور از آن، تغییر ارجاع فرهنگی مبدأ در مقصد است، زمانی که عنصر فرهنگی مبدأ در فرهنگ مقصد وجود نداشته باشد؛ برای مثال، وینی و داربلنه چنین پیشنهاد می‌کنند که معنی ضمنی یک ارجاع به بازی کریکت در متن انگلیسی را به بهترین وجه می‌توان با ارجاع به تور دو فرانس در زبان فرانسه ترجمه کرد (Ibid, 1995, p. 39-40; Ibid, 2004, p. 134-136). راه‌حل آنها هرچند می‌تواند برای برخی از کاربردهای اصطلاحی قابل استفاده باشد، عقلایی به نظر نمی‌رسد و عادلانه هم نیست که کریکت را در عبارتی مثل «That isn't cricket» یا «A sleepy Wednesday morning county match at lords [cricket ground in london]» به پیست دوچرخه‌سواری تغییر دهیم (ماندی، ۱۳۹۴، ص. ۱۱۲-۱۱۱).

1. Reversal of terms
2. Negation of opposite
3. Change of symbol
4. Equivalence
5. Adaptation

۲- بحث

ترجمه همواره برای استقرار، تثبیت و تداوم برتری بعضی فرهنگ‌ها بر بعضی دیگر یا مطرح ساختن فرهنگ‌های جدید در دایره فرهنگ‌های قدرتمند به هر شکلی مورد استفاده قرار گرفته است؛ بنابراین طبیعی است که ترجمه در مرکز رویارویی فرهنگ‌های مسلط با فرهنگ‌های پیرامونی یا به حاشیه رانده شده، قرار داشته باشد. اگر از همین چشم‌انداز به موضوع پژوهش حاضر نگریسته شود و نیز آگاهی فزاینده از مناسبت‌های نابرابر قدرت که در انتقال متون از فرهنگی به فرهنگ دیگر مؤثرند در نظر گرفته شود، موقعیتی شکل خواهد گرفت که صاحب‌نظران در چهارچوب آن می‌توانند تاریخ ترجمه و عملکرد معاصرش را بر مبنای ایده‌های جدید از نو واکاوی کنند؛ برای مثال، آدم‌خواری که زمانی مهم‌ترین فعل حرام از نگاه مسیحی اروپایی بود، در مطالعات ترجمه مورد توجه قرار گرفت و دیدگاه‌های نظریه‌پردازان استعاره آدم‌خواری به صورت مستقل یا در تلفیق با سایر الگوها به تحلیل انواع ترجمه راه یافت.

۲-۱-۱ قرض گرفتن

قرض گرفتن مولوی از قرآن در مثنوی معنوی شامل دو گروه حفظ و دستکاری است. رویه حفظ اجازة می‌دهد که عنصر زبان مبدأ بدون ترجمه و دستکاری وارد زبان مقصد شود (Pedersen, 2005, p. 4). یعنی زبان مقصد می‌تواند ساختار آوایی خود را بر اساس وام‌هایی که از دیگر زبان‌ها گرفته، توسعه دهد (ماندی، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۷) و از دستکاری آنها پرهیز کند. مکتب دستکاری نقطه مقابل حفظ است و بر پایه این اعتقاد مطرح شده است که ترجمه، پیوسته با مقداری دستکاری متن مبدأ برای رسیدن به هدفی خاص همراه است (شاتلورت و کاوی، ۱۳۸۵، ص. ۱۶۳).

۲-۱-۱-۱ حفظ

قرض گرفتن مولوی از قرآن با رویه حفظ، دارای دو سطح واژگانی و ورای سطح واژگانی است. سطح واژگانی: «فَاسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ» (هود، ۱۱۲)، «پس همان‌گونه که فرمان یافته‌ای ایستادگی کن» (انصاریان، ۱۳۹۱). «مانع آید از سخن‌های مهم/ انبیا بردند امرِ فَاَسْتَقِمَّ» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۳، ص. ۴۱۵). شاعر عبارت «فَاَسْتَقِمَّ» را بدون دستکاری در آوانویسی از قرآن قرض گرفته است؛ ورای سطح واژگانی: «وَأَنْ تَكُونَ لِلنَّاسِ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» (نجم، ۵، ۳۹)، «و اینکه برای انسان جز آنچه تلاش کرده [هیچ نصیب و بهره‌ای] نیست» (انصاریان، ۱۳۹۱). «چون نکرد آن کار، مزدش هست لا/ تَكُونَ لِلنَّاسِ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى؟» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۴، ص. ۵۹۲). شاعر بخش اصلی آیه را بدون تغییر در آوانگاری و به‌عنوان مصراع دوم بیت از قرآن وام گرفته است.

۲-۱-۲ دستکاری

رویه دستکاری بنابر ویژگی‌هایی که دارد، کاربست روش‌هایی نظیر حذف، کاهش، افزایش، تغییر مقوله دستوری و نیز تغییر زاویه دید را در عناصر قرض گرفته شده ممکن می‌سازد. بر اساس این رویه است که انتخاب‌های شاعر در چگونگی و نوع قرض گرفتن از قرآن متنوع خواهد شد.

۲-۱-۲-۱ حذف

فرایند حذف، زمانی امکان طرح می‌یابد که ما از طریق واحدهای حاضر در بافت، نتوانیم به تعبیر واحد یا واحدهای از قلم افتاده برسیم (صفوی، ۱۳۹۹، ص. ۲۴۴). «يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نورهَم يَسْعَى

بَيْنَ آيِدِيهِمْ وَبِآيْمَانِهِمْ» (تحریم، ۸)، «در آن روزی که خدا پیامبر و کسانی که با او ایمان آورده‌اند، خوار نمی‌کند، نورشان پیشاپیش آنان و از سوی راستشان شتابان حرکت می‌کند» (انصاریان، ۱۳۹۱). «يَوْمَ لَا يُخْزِي النَّبِيَّ رَاسَتَ دَانُ نُورِ يَسْعَى بَيْنَ آيِدِيهِمْ بِخَوَانُ» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۴، ص. ۵۲۱). شاعر از آیه هشتم سوره تحریم دو عبارت را قرض گرفته است؛ وی از عبارت اول، واژه (اللَّهِ) و از عبارت دوم واژه (هُم) را حذف کرده که رسیدن به تعبیر آنها از طریق سایر واحدهای بیت ممکن نیست.

۲-۱-۲-۲ کاهش

کاهش از قلم‌انداختن و نادیده‌گرفتن بخش‌هایی از یک واژه و نیز واحد یا واحدهایی از جمله است که بر پایه واحدهای حاضر امکان تعبیر می‌یابند (صفوی، ۱۳۹۹، ص. ۱۴۰). کاهش حرف: (الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ) (نور، ۲۶)، «زنان پلید برای مردان پلید» (انصاریان، ۱۳۹۱). (الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ حِكْمَتُ اسْتِ زَشْتِ رَا هَمُ زَشْتِ جُفْتِ وَ بَابَتُ اسْتِ) (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۱۶۱). فقدان حرف «لام» در عبارت قرض گرفته‌شده به‌گونه‌ای است که معنای آن از مصراع دوم بیت به‌وضوح قابل درک و دریافت است؛ بنابراین در اینجا با کاهش و نه حذف در قرض گرفتن مواجه هستیم؛ کاهش واژه: (اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ) (حدید، ۲۰)، «بدانید که زندگی دنیا [بی] که دارنده‌اش از ایمان و عمل تهی است، [فقط بازی است]» (انصاریان، ۱۳۹۱). «نی شنیدی أَنَّمَا الدُّنْيَا لَعِبٌ / باد دادی رخت و گشتی مُرْتَعِبٌ؟» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۶، ص. ۸۲۶). بافت آیه و نیز بیت به‌گونه‌ای است که واژه (الْحَيَاةُ) با وجود نادیده گرفته شدن، از نظر مفهومی قابل درک است. در توضیح باید افزود که زندگی بارزترین مظهر دنیاست و بدون آن، دریافتن دنیا ممکن نیست.

۳-۲-۱-۲ افزایش

افزایش در متن قرض گرفته‌شده با هدف خردپروری و شفاف‌سازی، سعی بر آشکار ساختن مطلبی دارد که ظاهراً در متن مبدأ پنهان مانده است. این افزایش را می‌توان از منظر متن مبدأ، تهی یا پوچ نامید؛ بنابراین افزایش در متن قرضی به‌صورت همزمان با شفاف‌سازی مثبت و منفی همراه است؛ یعنی شاید افزایش یا تفسیر، وضوح بیشتری به متن وام گرفته‌شده دهد؛ اما به‌نوبه خود می‌تواند سبک و مسائل گفتمانی و معنایی آن را تحریف کند (برمان، ۱۴۳۱ق، ص. ۷۹). با این حال، وام‌گیری در متون منظوم، ضرورت‌های خاص به‌خود را دارد؛ برای مثال، گاهی شاعر عنصر قرضی را در متن مقصد به‌لحاظ کمی افزایش می‌دهد تا روایتی بدیع را با کمک آن مطرح سازد و این گسترش متنی به‌دلیل مهارت وی در فن شاعری با تأثیر منفی بر متن وام گرفته‌شده و نیز مخاطبان همراه نمی‌گردد. (حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا) (یوسف، ۱۱۰)، «[پیامبران، مردم را به خدا خواندند و مردم هم حق را منکر شدند] تا زمانی که پیامبران [از ایمان آوردن اکثر مردم] مأیوس شدند و گمان کردند که به آنان [از سوی مردم در وعده یاری و حمایت] دروغ گفته شده است. [ناگهان] یاری ما به پیامبران رسید» (انصاریان، ۱۳۹۱). «جَاءَهُمْ بَعْدَ التَّشْكُكِ نَصْرُنَا / تَرَكُّشَانُ گُو، بر درخت جان برآ» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۳، ص. ۳۹۲). عبارت «بَعْدَ التَّشْكُكِ» در آیه وجود ندارد؛ اما مفهوم آن از متن مبدأ فهمیده می‌شود. مولوی نیز بر همین اساس، یک بخش از آیه را وام گرفته و برای اشاره به بخش دیگر، عبارت «بَعْدَ التَّشْكُكِ» را انتخاب کرده و آن را بر متن قرضی افزوده است.

۲-۱-۲ تغییر مقوله دستوری

اگر تغییر مقوله دستوری واژگان زبان مبدأ در چهارچوب همان زبان صورت پذیرد با ترجمه مستقیم به شیوه قرض گرفتن یا معادل‌گزینی درون‌زبانی مواجه هستیم. «قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ» (حجر، ۳۶)، «گفت: پروردگارا! پس مرا تا روزی که [همگان] برانگیخته می‌شوند، مهلت ده» (انصاریان، ۱۳۹۱). «همچو ابلیسی که می‌گفت: ای سلام / رَبِّ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامِ» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۲، ۲۰۱). تلفیق دو روش قرض گرفتن و تغییر مقوله دستوری که منجر به تغییر اساسی در معنای متن اصلی نشود، شیوه‌ای بدیع در ترجمه مستقیم است که شاعر آن را در مصراع دوم بیت فوق به نمایش گذاشته است. درباره شیوه دوم باید توضیح دارد که مولوی واژه «يُبْعَثُونَ» را در چهارچوب ابدال درون‌زبانی فعل به اسم، به «القیام» تغییر داده است.

۲-۱-۲ تغییر زاویه دید

اگر تغییر زاویه دید یا مدولاسیون عناصر زبان مبدأ در چهارچوب زبان اصلی صورت پذیرد با ترجمه مستقیم یا مدولاسیون درون‌زبانی مواجه هستیم که زیرمجموعه قرض گرفتن است و منجر به ترجمه غیرمستقیم نمی‌شود. «وَإِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ» (ابراهیم، ۴۶)، «و هرچند که از نیرنگشان کوه‌ها از جا کنده شود» (انصاریان، ۱۳۹۱). «کرد وصف مکرهاشان ذوالجلال / لِتَزُولَ مِنْهُ أَقْلَالُ الْجِبَالِ» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۶۴). شاعر زاویه دید متن مبدأ را با روش قرض گرفتن همراه با دستکاری از «الْجِبَالُ» به «أَقْلَالُ الْجِبَالِ» تغییر داده است. در این روش، جزئی‌نگری مترجم، جایگزین کلی‌نگری متن اصلی شده است. به عبارت دیگر، در اینجا با مدولاسیون درون‌زبانی کل به جزء مواجه هستیم.

۲-۲ گرتته برداری

گرتته برداری، گرده برداری یا ترجمه قرضی، نوعی وام‌گیری است که در آن سازه‌های واژگان همنشین وام گرفته شده در زبان وام‌گیرنده، یک‌به‌یک ترجمه و برای هریک معادلی برگزیده می‌شود. «يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ» (فتح، ۱۰)، «قدرت خدا بالاتر از همه قدرتهاست» (انصاریان، ۱۳۹۱). «منتهای دستها دست خداست / بحر بی‌شک منتهای سیل‌هاست» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۴، ص. ۶۱۵). شاعر با استفاده از روش گرتته برداری، اصطلاح «يَدُ اللَّهِ» را به «دست خدا» ترجمه کرده است. در اینجا اگر دامنه گرتته برداری را از ترجمه عبارت‌های اصطلاحی به ترجمه لفظ‌به‌لفظ توسعه دهیم، برگردان عبارت «فَوْقَ أَيْدِيهِمْ» به «منتهای دستها» نیز نوعی از گرتته برداری است.

۲-۳ ترجمه لفظ‌به‌لفظ

مقصود از ترجمه لفظ‌به‌لفظ «انتقال معانی واژه‌های زبان مبدأ به زبان مقصد است؛ البته در صورت و قالبی مشابه صورت و قالب زبان مبدأ» (قلی‌زاده، ۱۳۸۰، ص. ۲۲). «إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعَ عَجَافٍ» (یوسف، ۴۳)، «پی‌درپی در خواب می‌بینم که هفت گاو لاغر، هفت گاو فربه را می‌خورند» (انصاریان، ۱۳۹۱). «هفت گاو فربه بس پروری / خوردشان آن هفت گاو لاغری» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۵، ص. ۶۷۸). شاعر با روش لغوی یا لفظ‌به‌لفظ «سَبْعَ بَقَرَاتٍ» را به «هفت گاو»؛ «سِمَانٍ» را به «فربه بس پروری»؛ «يَأْكُلُهُنَّ» را به «خوردشان»؛ «سَبْعَ عَجَافٍ» را به «آن هفت گاو لاغری» ترجمه کرده است.

توضیح وینی و داربلنه در ارتباط با ترجمه لفظ به لفظ یادآور ترجمه تحت‌اللفظی است. به این معنا که آنها در قالب یک عنوان به موضوعی اشاره کرده‌اند که شامل دو مقوله جدا از یکدیگر است؛ زیرا دستور زبان ترجمه تحت‌اللفظی بیش از ترجمه لفظ به لفظ با معیارهای زبان مقصد همخوانی دارد. برای مثال، «حذف و اضافه در آن (= تحت‌اللفظی) از لفظ به لفظ بیشتر است و این امر در راستای نزدیک شدن به الگوهای بیانی زبان مقصد رخ می‌دهد» (جواهری، ۱۳۹۵: ۳۸). *(أَلْقَطَعَنَ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ وَلَأَصْلَبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ)* (شعراء: ۴۹). «که مسلماً دست‌ها و پاهای شما را یکی از راست و یکی از چپ قطع خواهم کرد، و یقیناً همه شما را به دار خواهم آویخت» (انصاریان، ۱۳۹۱). «که بَیْرَم دست و پاتان از خَلْف / پس در آویزم، ندارمتان مُعَاف» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۳، ص ۳۸۰). تصمیم شاعر در ترجمه صورت جمع *(أَيْدِي)* به مفرد، یعنی «دست» و حذف ضمیر *(كُمْ)* از ترجمه *(أَيْدِيكُمْ)* در کنار حذف معنای تأکیدی از فعل *(أَلْقَطَعَنَ)* باعث شده است که روش وی از انتقال لفظ به لفظ معنای آیه مذکور به تحت‌اللفظی دگرگون شود. روش مولوی در سرودن مصراع دوم معنایی است؛ «ترجمه معنایی یا محتوایی اغلب خوش‌خوان‌تر از ترجمه‌های لفظ به لفظ و تحت‌اللفظی است» (جواهری، ۱۳۹۵، ص ۴۰).

۲-۴ ابدال

عنوان مذکور به جابه‌جایی یا تغییر مقوله‌های دستوری واژگان در ترجمه بین‌زبانی اشاره دارد؛ به این معنا که مترجم یک مقوله دستوری / واژگانی از زبان مبدأ را بدون آنکه معنای این مقوله تحت تأثیر تغییرات معنایی چشمگیری واقع شود با مقوله‌ای متفاوت از زبان مقصد جایگزین می‌کند. این نکته در ابدال به‌عنوان روش ترجمه غیرمستقیم نیاز به توضیح دارد؛ براین اساس که واژه زبان مقصد ممکن است خود، واژه‌ای وام گرفته‌شده از زبان مبدأ باشد؛ ولی پس از وام گرفته شدن با چهارچوب قواعد دستوری زبان مقصد سازگار شده و همانند سایر واژگان این زبان در زنجیره کلامی منظور گردد.

۲-۴-۱ فعل به اسم

منظور از ابدال غیرمستقیم فعل به اسم، جابه‌جایی صورت فعلی به اسمی در فرایند ترجمه بین‌زبانی است؛ در این فرایند فعل زبان مبدأ جای خود را به اسمی از زبان مقصد می‌دهد. *(كَلِمَاتٍ إِنَّا لَأَنسَانًا لَيَطَّعِي / أَنْ رَأَاهُ سَتَعْنِي)* (علق، ۶-۷)، «این چنین نیست [که انسان سپاس‌گزار باشد] مسلماً انسان سرکشی می‌کند. برای اینکه خود را بی‌نیاز می‌پندارد» (انصاریان، ۱۳۹۱). «ز آن‌که انسان در غنا طاغی شود / همچو پیل خواب‌بین یاغی شود» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۳، ص ۴۷۲). شاعر در چهارچوب ابدال فعل به اسم، *(سَتَعْنِي)* را به «غنا» ترجمه کرده است.

۲-۴-۲ وجه فعل

وجه فعل یا سویه دستوری فعل، نشان‌دهنده رویکرد و نگرش گوینده نسبت به فعل است. *(قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي)* (کهف، ۱۰۹)، «بگو: اگر دریا برای [نوشتن] کلمات پروردگام [که مخلوقات او هستند] مرکب شود، پیش از آنکه کلمات پروردگام پایان یابد یقیناً دریا پایان می‌یابد» (انصاریان، ۱۳۹۱). «اول و آخر نشانش کس نداد / گفت لَوْ كَانَ لَهُ الْبَحْرُ مِدَادًا» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۲، ص ۳۰۴). شاعر در چهارچوب ابدال وجه فعل امری به اخباری، *(قُلْ)* را به «گفت» ترجمه کرده است.

۲-۴-۳ شمار دستوری

مفهوم شمارش احتمالاً از این نظر همگانی است که به آسانی برای همه مردم قابل فهم است و در ساخت واژگانی همه زبان‌ها وجود دارد (Baker, 2011, p. 96). ﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾ (توبه، ۲۸). «جز این نیست که مشرکان پلیدند» (انصاریان، ۱۳۹۱). «چون نجس خوانده‌ست کافر را خدا/ آن نجاست نیست در ظاهر ورا» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۳، ص ۳۹۴). شاعر در چهارچوب ابدال شمار دستوری جمع به مفرد، ﴿الْمُشْرِكُونَ﴾ را به «کافر» ترجمه کرده است.

۲-۵-۲ مدولاسیون

این اصطلاح به معنای تغییر زاویه دید یا نحوه تفکر درباره یک موضوع خاص است. زاویه دید، نمایش دهنده شیوه‌ای است که نویسنده با کمک آن، داستان خود را به خواننده ارائه می‌دهد. مطالعه اشعار مثنوی نشان داد که شاعر گاهی تغییر زاویه دید یا نحوه روایت را با استفاده از عناصر زبان مبدأ به سرانجام رسانده است، یعنی وی اقدام به ترجمه درون‌زبانی داشته است. رویکرد دوم مدولاسیون در مثنوی معنوی بین‌زبانی است، یعنی مولوی متن مبدأ را به زبان فارسی ترجمه کرده و در فرایند ترجمه زاویه دید یا نحوه روایت متن اصلی را تغییر داده است.

۲-۵-۱ انتزاعی به عینی

در این شیوه، واژه زبان مبدأ که حامل معنایی انتزاعی است در زبان مقصد به یک واژه با معنای عینی ترجمه می‌شود. ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ﴾ (اعراف، ۱۱۷)، «و به موسی وحی کردیم: عصایت را بینداز ناگهان آنچه را جادوگران به دروغ بافته بودند به سرعت بلعید» (انصاریان، ۱۳۹۱). «صد هزاران نیزه فرعون را/ در شکست از موسی با یک عصا» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص ۴۸). شاعر در چهارچوب مدولاسیون انتزاعی به عینی، واژه ﴿يَأْفِكُونَ﴾ را به «صد هزاران نیزه» تغییر داده و بدین‌وسیله چشم‌انداز تازه‌ای آفریده است. «أفک» به معنای «دروغ‌گفتن» است (آذرنوش، ۱۳۸۹، ص ۱۳).

۲-۵-۲ عینی به انتزاعی

بر مبنای این روش، عنصر عینی زبان مبدأ به یک عنصر انتزاعی در زبان مقصد ترجمه می‌شود. ﴿الرَّسُولَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ﴾ (اعراف، ۱۵۷). «رسول و پیامبر ناخوانده درس» (انصاریان، ۱۳۹۱). «صد هزاران دفتر اشعار بود/ پیش حرف امی‌اش، آن عار بود» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص ۴۸). شاعر در چهارچوب مدولاسیون عینی به انتزاعی، عبارت ﴿الرَّسُولَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ﴾ را به «حرف امی‌اش» تغییر داده است. متن مقصد در مقایسه با متن مبدأ از یک مفهوم به کلی انتزاعی برخوردار است؛ زیرا با حواس پنج‌گانه انسان درک نمی‌شود.

۲-۵-۳ عام به خاص

در مدولاسیون عام به خاص، واژه زبان مبدأ از نظر معنایی و مصداقی بر واژه زبان مقصد احاطه دارد؛ عام عبارت است از واژه‌ای که شامل همه مصداقی معنای خود می‌شود و خاص بر واژه‌ای اطلاق می‌شود که شامل همه مصداقی مرتبط با معنای خود نمی‌شود. ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ (بقره، ۲۴)، «بنابراین از آتشی که هیزمش مردم و سنگ‌هایند، بپرهیزید» (انصاریان، ۱۳۹۱). «هیزم دوزخ تن است و کم‌گنش/ ور بروید هیزمی، رو برکنش» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۵، ص ۶۸۴). شاعر در چهارچوب مدولاسیون عام به خاص، واژه ﴿وَقُودُ﴾

را به «هیزم» ترجمه کرده است. «وَقُود» به معنای «سوخت برای برافروختن آتش» است (معلوف، ۱۳۸۷، ص. ۲۲۱۲/۲)؛ بنابراین «وَقُود» در مقایسه با «هیزم» واژه‌ای عام است.

۴-۵-۲ خاص به عام

در این شیوه، واژه خاص زبان مبدأ به واژه‌ای عام در زبان مقصد ترجمه می‌شود. (وَآنزَلْنَا عَلَيْكَ الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوٰى كَلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ) (بقره، ۵۷)، «و بر شما گزائگین و بلدرچین نازل کردیم؛ [و گفتیم:] از خوراکی‌های پاک و پاکیزه‌ای که روزی شما قرار داده‌ایم بخورید» (انصاریان، ۱۳۹۱). «مائه از آسمان در می‌رسید/ بی صداع و بی فروخت و بی خرید» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۳۲). شاعر در چهارچوب مدولاسیون خاص به عام، واژگان (الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوٰى) را به «مائه» ترجمه کرده است. «مائه» به معنای طعام و نیز سفره‌ای است که بر آن طعام می‌گذارند (قیم، ۱۳۸۴، ص. ۹۰۱)؛ بنابراین (الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوٰى) در مقایسه با «مائه» واژگانی خاص هستند.

۵-۵-۲ علت به معلول

بر مبنای این روش، معلول علت، جای علت را در متن مقصد می‌گیرد و بدین وسیله زاویه دید متن اصلی در فرایند ترجمه دگرگون می‌شود. (اَذْهَبُوا بِمِصْبٰى هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰى وَجْهِ اَبٰى يٰٓاْتِ بَصِيْرًا) (یوسف، ۹۳)، «این پیراهن را ببرید، و روی صورت پدرم بیندازید، او بینا می‌شود» (انصاریان، ۱۳۹۱). «بو، دوی چشم باشد نورساز/ شد ز بویی دیده یعقوب باز» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۹۹). پیراهن یوسف (ع) علت رایحه است؛ بنابراین شاعر در چهارچوب مدولاسیون علت به معلول، واژه (قَمِيصًا) را به «بو» ترجمه کرده است. در توضیح باید افزود که در سلسله مراتب علت‌ها و معلول‌ها تغییر علت به معلول و معلول به علت منطقی است؛ برای مثال، رایحه معلول پیراهن یوسف (ع) است و این رایحه در بیت فوق از معلول به علت بینایی یعقوب (ع) تغییر ماهیت داده است.

۶-۵-۲ کل به جزء

در این شیوه، واژه زبان مبدأ به بخشی از نمودهای خود ترجمه می‌شود. یعنی واژه مقصد، تنها نماینده بخشی از نمودهای واژه اصلی است. (وَهُوَ الَّذِى مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ اَجَاَجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا) (فرقان، ۵۳)، «و اوست که دو دریا را به هم آمیخت، این خوش طعم و گوارا، و این شور و تلخ است، و میان آن دو مانع و حایل و سدّی نفوذناپذیر و استوار قرار داد [تا به هم مخلوط نشوند.]» (انصاریان، ۱۳۹۱). «تا نیامیزد، بدین دو بانگ دور/ قطره‌ای از بحر خوش با بحر شور» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۳، ص. ۴۷۸). شاعر در چهارچوب مدولاسیون کل به جزء، واژه (الْبَحْرَيْنِ) را به «قطره‌ای از بحر... با بحر» تغییر داده است.

۷-۵-۲ جزء به کل

در این روش، ترجمه یا معادل واژه مبدأ با تصمیم مترجم، نمودهای بیشتری از اصل خود می‌یابد. (وَمَا الْحَيٰةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ) (انعام، ۳۲)، «و زندگی دنیا [بدون ایمان و عمل صالح] بازی و سرگرمی است» (انصاریان، ۱۳۹۱). «گفت دنیا لعب و لهو است و شما/ کودکید و راست فرماید خدا» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۱۵۵). شاعر در چهارچوب مدولاسیون جزء به کل، عبارت (الْحَيٰةُ الدُّنْيَا) را پس از حذف واژه (الْحَيٰةُ) به «دنیا» ترجمه کرده و نمودهای آن را با این تصمیم به حداکثر رسانده است.

۸-۵-۲ وارونه‌سازی

در این شیوه، ارکان اصلی متن مبدأ نظیر فاعل، جای خود را به عناصر دیگری می‌دهند. ﴿وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ﴾ (بقره، ۵۰)، «و [یاد کنید] هنگامی که دریا را برای شما شکافتیم، پس شما را نجات دادیم و فرعونیان را در حالی که می‌دیدید، غرق کردیم» (انصاریان، ۱۳۹۱). «موسی، فرعون را با رود نیل / می‌گشاید، با لشکر و جمع ثقیل» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۷۳). موسی (ع) و قوم او، بر اساس متن آیه، نظاره‌گر غرق شدن فرعون در نیل بودند؛ با این همه، شاعر در چهارچوب مدولاسیون وارونه‌سازی، فاعل فعل ﴿أَغْرَقْنَا﴾ را از خداوند متعال به موسی (ع) تغییر داده است.

۹-۵-۲ منفی‌سازی متضاد

بر مبنای این روش، عبارت‌های زبان مبدأ با ترجمه خود از نظر مثبت یا منفی بودن، تقابل پیدا می‌کنند. ﴿تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلْكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (ص، ۲۶)، «و از هوای نفس پیروی مکن که تو را از راه خدا منحرف می‌کند» (انصاریان، ۱۳۹۱). «با هوا و آرزو کم باش دوست / چون یُضِلْكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ اوست» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۱۳۸). شاعر در چهارچوب مدولاسیون منفی‌سازی متضاد، عبارت ﴿لَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ﴾ را با حذف عنصر نهی و حفظ ضمنی معنای جمله، به عبارت «با هوا و آرزو کم باش دوست» ترجمه کرده است.

۱۰-۵-۲ بازنگری فاصله‌ها و محدودیت‌ها

مترجم بر مبنای این روش، فاصله‌ها و محدودیت‌های زمانی و مکانی ذکر شده در متن مبدأ را مورد بازنگری قرار می‌دهد. ﴿رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ﴾ (نساء، ۱۵۸). «خدا او را به سوی خود بالا برد» (انصاریان، ۱۳۹۱). «پهلوی عیسی نشینم بعد از این / بر فراز آسمان چارمین» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ص. ۵۲). شاعر در چهارچوب مدولاسیون بازنگری فاصله‌ها و محدودیت‌ها اقدام به تعیین دقیق مکان عیسی (ع) کرده و بر همین اساس حدود مکانی مندرج در عبارت ﴿رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ﴾ را به «عیسی ... بر فراز آسمان چارمین» تغییر داده است.

۱۱-۵-۲ تغییر نماد

در این شیوه، عنصر نمادین زبان مبدأ به مترادف نمادین خود در زبان مقصد ترجمه می‌شود. یک واژه یا شکل، زمانی نمادین تلقی می‌شود که بر چیزی بیش از معنای آشکار خود دلالت کند (یونگ و همکاران، ۱۳۷۷، ص. ۲۲). ﴿فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ﴾ (بقره، ۳۶)، «پس شیطان، هر دو را از [طریق] آن درخت لغزانید و آنان را از آنچه در آن بودند [چه مقام و مرتبه معنوی، و چه منزلت و جایگاه ظاهری] بیرون کرد» (انصاریان، ۱۳۹۱). «این چنین تلبیس با بابات کرد / آدمی را این سیه رخ مات کرد» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۲، ص. ۱۸۴). شاعر در چهارچوب مدولاسیون بر مبنای تغییر نماد، واژه ﴿الشَّيْطَانُ﴾ را به «سیه رخ» ترجمه کرده است.

۱۲-۵-۲ ابزار به نتیجه

در این شیوه، محصول با تصمیم مترجم جایگزین مواد اولیه می‌شود. ﴿وَأَلْنَا لَهُ أَهْلَكَ﴾ (سبأ، ۱۰)، «و آهن را برای او نرم کردیم» (انصاریان، ۱۳۹۱). «با سلیمان پای در دریا بنه / تا چو داوود آب سازد صد زره» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۲، ص. ۳۱۲). شاعر در چهارچوب مدولاسیون ابزار به نتیجه، واژه ﴿أَهْلَكَ﴾ را به «زره» تغییر داده است؛ زره نتیجه کار بر آهن آب‌شده، گداخته و نرم‌گشته است.

۶-۲ تعادل

قرآن کریم از جمله مصادر اصلی و اصیل ضرب‌المثل‌های مثنوی معنوی است. درباره علت استفاده شاعران و نویسندگان از مثل و رواج آن از سوی مردم در کتاب *مجمع الأمثال* چنین آمده است: «چهار صنعت در مثل جمع می‌شود که در دیگر انواع سخن بدین حد نیست: ایجاز لفظ، استواری و صلابت معنی، حسن تشبیه و جودت کنایه که این نهایت بلاغت است» (میدانی، ۱۳۹۱ق، ص. ۶). ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ (أنفال، ۱۷)، «ای پیامبر! هنگامی که به سوی دشمنان تیر پرتاب کردی، تو پرتاب نکردی؛ بلکه خدا پرتاب کرد [تا آنان را هلاک کند]» (انصاریان، ۱۳۹۱). «گر بپرانیم تیر، آن نی ز ماست / ما کمان و تیراندازش خداست» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۱، ۵۱). شاعر با الگوبرداری از آیه ۱۷ سوره انفال، بیتی سروده که ضرب‌المثل شده و منظور از آن ﴿فَعَالَ لِمَا يُرِيدُ﴾ (بروج، ۱۶) است. یعنی خداوند «آنچه را بخواهد [بی‌آنکه بازدارنده‌ای در برابرش باشد] انجام می‌دهد» (انصاریان، ۱۳۹۱).

۷-۲ اقتباس

اقتباس به‌عنوان یک روش رادیکال، در الگوی وینی و داربلنه شناخته می‌شود. در چهارچوب این روش، مترجم می‌تواند عنصر فرهنگی متن مبدأ را از ترجمه حذف کرده و به جای آن، عنصری متفاوت از زبان مقصد را انتخاب کند. ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (یونس، ۶۲)، «آگاه باشید! یقیناً دوستان خدا نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می‌شوند» (انصاریان، ۱۳۹۱). «هر که از خورشید باشد پشت‌گرم / سخت رؤ باشد، نه بیم او را، نه شرم» (مولوی، ۱۳۹۵، د ۳، ص. ۴۷۰). شاعر با استفاده از روش اقتباس، واژه ﴿اللَّهُ﴾ را در ترجمه به «خورشید» تغییر داده است.

۳- نتیجه‌گیری

از دیدگاه پسا استعماری، مثنوی معنوی شکلی از ترجمه قرآن است؛ زیرا ترجمه به معنای انتقال چیزی به جای دیگر است، این موضوع از دیدگاه ترجمه پسا استعماری، همانند انتقال و جابه‌جایی استخوان‌ها و بقایای قدیسان است. در این مفهوم، نوشتار پسا استعمار نوعی ترجمه تصور می‌شود که در آن (به‌یقین با تشریفات و شکوه فراوان) بقایای محترم و مقدس (اسطوره‌ای، دینی، تاریخی و ادبی) از یک عبادتگاه مقدس به مکانی که همانند مکان مبدأ مهم، امن، قدرتمند و مقدس است منتقل می‌شود؛ زیرا در این مکان قرار است که آیین مذکور حفظ شود، ریشه بدواند و حیات جدیدی به‌دست آورد. نام مکان مبدأ در پژوهش حاضر، قرآن کریم و نام مکان مقصد، مثنوی معنوی است. اگر از همین منظر به اشعار مولوی در مثنوی بنگریم، بر ما آشکار می‌شود که اثر یادشده در واقع، ترجمه منظوم و تفسیر عرفانی قرآن کریم به زبان فارسی است.

از دیدگاه مطالعات پسا استعماری، مولوی برای پیوند دادن مثنوی معنوی با قرآن از انگیزه لازم برخوردار بوده است؛ زیرا وی بر اساس محتوای اشعار مثنوی علاقه دارد که به‌عنوان پیام‌رسان، هدایتگر، منجی، پیشوای معنوی و شاعری بی‌بدیل شناخته شود. در واقع، او مصلحی است که می‌خواهد همه انسان‌ها را به سوی معنویت و خویشتن‌داری فرابخواند. او می‌خواهد با ابزار کلام، طرح جهان معنوی جدید ادبیات منظوم فارسی را درآورد که

در آن ناپاکی‌ها نباشد، انسان‌ها همدیگر را دوست بدارند و با هم نوع خود همدل باشند و با تحمل و مدارا در کنار هم زندگی معنوی جدیدی را سامان دهند. بدین ترتیب طرح او ساختن بهشت یا آرمان‌شهر در زمین است. مولوی به منظور تحقق این آرمان‌شهر به قرآن نیاز دارد تا بتواند به واسطه آن، نبوغ و خلاقیت خود را بیدار نموده، رشد داده و از عهده سرودن اشعار مثنوی معنوی برآید.

از دیدگاه ترجمه‌پسا استعماری میزان تحمل تداخل، وابسته به عوامل اجتماعی و فرهنگی و همچنین اعتبار نظام‌های زبانی و ادبی مختلف است؛ بنابراین وقتی ترجمه از زبان یا فرهنگی معتبر انجام شود، میزان تحمل بیشتر خواهد بود، به‌ویژه اگر زبان یا فرهنگ مقصد در یک زمینه خاص نیاز به کسب اعتبار داشته باشد. بر همین اساس، مولوی در انتقال آیات و عبارات‌های قرآن به مثنوی معنوی از راهبردهایی نظیر تضمین، برگرفتن، اقتباس، الهام و اشاره استفاده کرده است که در مجموع با برداشت‌های پسا استعماری به معنای تغذیه متن مقصد از متن مبدأ به منظور جذب نیروی آن و تقویت و بازسازی خود به واسطه این تغذیه کاملاً همخوانی دارد. به منظور جدا شدن از بیان استعاری و رویکرد توصیفی دیدگاه‌های پسا استعماری ضروری بود که این دیدگاه‌ها با رویکردهای تحلیلی نوین تلفیق شوند. از بین الگوهای تحلیلی، الگوی وینی و داربلنه به این دلیل که همزمان مبدأگرایی و مقصدگرایی مترجم را مدنظر قرار می‌دهد مورد توجه قرار گرفت و هفت رویه مشهور این الگو، یعنی قرض‌گرفتن، گرت‌برداری و ترجمه لفظ‌به‌لفظ برای تحلیل مبدأگرایی مولوی و ابدال، مدولاسیون، تعادل و اقتباس برای تحلیل مقصدگرایی وی در مثنوی معنوی به کار گرفته شد. در این میان، اولین راهبرد، یعنی قرض‌گرفتن در فرایند تحلیل مثنوی معنوی کاملاً توسعه یافت و چشم‌اندازهای جدیدی را فراروی مطالعات ترجمه‌گشود. به این معنا که راهبرد قرض‌گرفتن که تا قبل از این، صاحب‌نظران در معرفی آن به یک تعریف مختصر بسنده می‌کردند در پژوهش حاضر و به دلیل خلاقیت مولوی در استفاده از قرآن، کاملاً توسعه یافت و ذیل عنوان‌هایی نظیر، حفظ؛ کاهش؛ حذف؛ افزایش؛ فرایند تلفیقی کاهش یا حذف، افزایش و سپس جبران؛ ابدال؛ و مدولاسیون (به معنای تغییر زاویه دید) تشریح گردید. دو مقوله ابدال و مدولاسیون از جمله راهبردهای مقصدمحور الگوی وینی و داربلنه هستند و در تحلیل مقصدمحوری مولوی نیز به کار گرفته شدند؛ با این حال، خلاقیت شاعر در ابدال و مدولاسیون عناصر زبان مبدأ در چهارچوب زبان مبدأ باعث شد که این راهبردها در تبیین و تشریح راهبرد قرض‌گرفتن به کار آیند. از مجموع راهبردهای الگوی وینی و داربلنه، قرض‌گرفتن، مدولاسیون، تعادل، ابدال و اقتباس بیشترین و گرت‌برداری و ترجمه‌های لفظ‌به‌لفظ و تحت‌اللفظی کمترین استفاده را در انتقال آیات و عبارات‌های قرآن به مثنوی معنوی داشته‌اند که به یقین، خلاقیت، مهارت و هنر شاعری مولوی از جمله قوی‌ترین عوامل در توجه بیشتر یا کمتر وی، به برخی از راهبردها بوده است.

منابع

القرآن الکریم.

قرآن کریم (۱۳۹۱). حسین انصاریان، مترجم (چ. ۳). واژه‌پرداز اندیشه.

آذرنوش، آذرتاش (۱۳۸۹). فرهنگ معاصر عربی - فارسی بر اساس فرهنگ عربی - انگلیسی هانس ور (چ. ۱۲).

نی.

ایزک شیریان، مجتبی (۱۳۹۱). ترجمه پسا استعماری: از نظریه تا عمل [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد]. گنج.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/fc1f71aee9ff052fc3044ae738b89091>

باسنت، سوزان، و تریودی، هریش (۱۳۹۷). مستعمرات، آدم‌خواران و زبان‌های بومی. در احمد شیرخانی (گردآورنده و مترجم)، ترجمه و دیدگاه‌های پسا - استعماری (صص. ۳۸-۱۱). قطر.

برمان، أنطوان (۱۴۳۱ق). الترجمة والحرف أو مقام البعد (عزالدين الخطابی، مترجم؛ جورج كتوره، مراجعه). المنظمة العربية للترجمة.

تائبی، زهرا، و حیدری، فاطمه (۱۳۹۴). بررسی گفتمان پسااستعماری ادوارد براون و انعکاس آن در ترجمه سفرنامه یک سال در میان ایرانیان. مطالعات زبان و ترجمه، ۴۸(۱)، ۵۳-۷۴.

<https://doi.org/10.22067/lts.v48i1.33733>

تیماکزکو، ماریا (۱۳۹۷). نوشتار پسا - استعمار و ترجمه ادبی. در احمد شیرخانی (گردآورنده و مترجم)، ترجمه و دیدگاه‌های پسا - استعماری (صص. ۷۲-۳۹). قطر.

جعفری، محمدتقی (۱۳۸۲). عوامل جذابیت سخنان مولوی. مؤسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری.

جواهری، سید محمدحسن (۱۳۹۵). روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم (چ. ۴). پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

خرم‌شاهی، بهاء‌الدین، و مختاری، سیامک (۱۳۹۸). قرآن و مثنوی: فرهنگواره تأثیر آیات قرآن در ابیات مثنوی (چ. ۱۱). قطر.

زند، فاطمه، شیخ حسینی، زینب، و نظری رباطی، فاطمه زهرا (۱۴۰۰). نقد پسااستعماری با رویکرد تصاحب زبانی: مورد پژوهی «خنده لهجه نداره» و ترجمه آن. زبان‌پژوهی، ۱۳(۴۱)، ۲۴۸-۲۲۹.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2020.27352.1754>

شاتلورت، مارک، و کاوی، مویرا (۱۳۸۵). فرهنگ توصیفی اصطلاحات مطالعات ترجمه (فرزانه فرح‌زاد، غلامرضا تجویدی و مزدک بلوری، مترجم). یلدا قلم. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۹۷).

شهبازی، علی‌اصغر، و پارسایی‌پور، مصطفی (۱۳۹۹). بررسی تعریب داستان «شاه و کنیزک» مثنوی با تکیه بر الگوی وینی و داربلنه (موردپژوهی مقایسه ترجمه منظوم هاشمی و جواهری). پژوهش‌های ترجمه در زبان

و ادبیات عربی، ۱۰(۲۳)، ۲۳۷-۲۷۰. <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.52368.1477>

صفوی، کورش (۱۳۹۹). واژه. علمی.

غفاری، سولماز، مسوق، سید مهدی، و زودرنج، صدیقه (۱۴۰۰). بازشناسی مؤلفه‌های دگردیسی در ترجمه ابن عرب‌شاه از مرزبان‌نامه با تکیه بر الگوی وینه و داربلنه. پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۱۱(۲۴)،

۳۷-۹. <https://doi.org/10.22054/rctall.2021.59673.1548>

قلی‌زاده، حیدر (۱۳۸۰). مشکلات ساختاری ترجمه قرآن کریم. مؤسسه تحقیقاتی علوم اسلامی و انسانی دانشگاه تبریز.

قیم، عبدالنبی (۱۳۸۴). فرهنگ معاصر عربی - فارسی (چ. ۱۲). واحد کامپیوتر و چاپ فرهنگ معاصر.

کمالی، محمدجواد (۱۳۹۹). تغییر صورت، روشی در ترجمه غیر مستقیم فرانسه به فارسی: مطالعه‌ای بر پایه دستاوردهای زبان‌شناختی وینه و داربلنه. قلم، نشریه انجمن ایرانی زبان و ادبیات فرانسه، ۱۶(۳۱)، ۱۵۹-۱۷۴

<https://doi.org/10.22129/plume.2020.226964.1141>

مانندی، جرمی (۱۳۹۴). معرفی مطالعات ترجمه: نظریه‌ها و کاربردها (علی بهرامی و زینب تاجیک، مترجم). رهنما.

محمدی وایقانی، کاظم (۱۳۸۸). مصحف خاموشان. نجم کبری.

معلوف، لوئیس (۱۳۸۷). المنجد فی اللغة والأعلام (۲ ج، محمد بندر ریگی، مترجم). اسلامی. اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۰۸).

مولوی، [جلال‌الدین محمد بلخی] (۱۳۹۵). مثنوی معنوی مطابق نسخه تصحیح شده نیکلسون مولانا جلال‌الدین محمد مولوی (ج. ۱۳). نگاه آشنا، باران سخن.

المیدانی، أبو‌الفضل (۱۳۹۱ق). مجمع الأمثال (محمد محی‌الدین عبدالحمید، محقق). الجیل.

نیازی، شهریار، یوسفی، عطیه، و امیری‌فر، محمد (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل ترجمه رمان «الشحاذ» بر اساس الگوی نظری وینی و داربلنه. زبان پژوهی، ۱۱ (۳۰)، ۴۹-۷۲.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2017.13215.1251>

ویرا، السه (۱۳۹۷). آزاد کردن کالیبان‌ها: خوانش‌هایی از نظریه آدم‌خواری و نظریه ترجمه خلاق هارولدو دی کامپوس. در احمد شیرخانی (گردآورنده و مترجم)، ترجمه و دیدگاه‌های پسا - استعماری (صص. ۱۰۴-۷۳). قطره.

یونگ، کارل گوستاو، فون فرانتس، ماری-لوئیز، هندرسن، جوزف لوئیس، یاکوبی، یولاندو، و یافه، آنیلا (۱۳۷۷). انسان و سمبول‌هایش (محمود سلطانی، مترجم). جامی. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۶۴).

References

The Holy Quran [In Arabic].

The Holy Quran (2012). Translated by Hosein Ansarian (3th ed.). Vazhepardaz Andisheh. [In Persian].

Al-Meidani, A. (1972). *Majma' Al-Amthal* (M. M. Abdolhamid, Ed.). Al-Jil. [In Arabic].

Azarnoosh, A. (2010). *A contemporary dictionary of Arabic - Persian based on Hans Vehr's dictionary of Arabic - English* (12th ed.). Ney. [In Persian].

Baker, M. (2011). *In Other Words: A coursebook on translation* (2nd ed.). Routledge.

Bassnett, S., & Trivedi, H. (2018). Colonies, cannibals and native languages. In A. Shirkhani (Trans.), *The collection of translation and post-colonial perspectives* (pp.11-38). Ghatreh. [In Persian].

Berman, A. (2010). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain* (E. Al-Khattabi, Trans., G. Katura, Review). The Arab Organization for Translation. [In Arabic]

de Campos, H. (1981). *Deus e o Diabo no Fausto de Goethe*. Perspectiva.

de Campos, H. (1986). The rule of anthropophagy: Europe under the sign of Devoration (M.T. Wolff, trans.). *Latin American Literary Review*, 14(27), 42-60. <https://www.jstor.org/stable/20119404>

Ghaffari, S., Masboogh, S. M., & Zoodranj, S. (2021). Analysis of Metamorphic Components in Ibn Arabshah's Translation of Marzbannameh Relying on the Pattern of Vinay and Darbelnet. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 11(24), 9-37. <https://doi.org/10.22054/rctall.2021.59673.1548> [In Persian].

Ghayyem, A. (2005). *A contemporary dictionary of Arabic - Persian* (12th edition). Computer and printing unit of Contemporary dictionary. [In Persian].

Gholizadeh, H. (2001). *Structural problems of the translation of the Holy Quran*. Tabriz University Islamic Sciences and Humanities Research Institute. [In Persian].

Izak Shirian, M. (2013). *Post-colonial translation: theory and practice* [Master's thesis, Ferdowsi University]. Ganj. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/fc1f71aee9ff052fc3044ae738b89091> [In Persian].

Ja'fari, M. T. (2003). *The Attractive factors of Molvi's words*. Institute for Editing and Publishing of

- Allameh Jafari's work. [In Persian].
- Javaheri, S. M. H. (2016). *Methodology of translation of the Holy Quran* (4th ed.). Research Institute of Hozah and University. [In Persian].
- Jung, C. G., von Franz, M. L., Henderson, J. L., Jacobi, J., & Jaffé, A. (1998). *Man and his Symbols* (M. Soltanieh, Trans). Jami. [In Persian].
- Kamali, M. J. (2020). La transposition, un procédé de la traduction oblique du français vers le persan. *Plume, Revue semestrielle de l'Association iranienne de Langue et Littérature françaises*, 16(31), 159-174. <https://doi.org/10.22129/plume.2020.226964.1141> [In Persian].
- Khoramshahi, B., & Mokhtari, S. (2019). *Quran and Masnavi: Dictionary of the influence of Quran verses in Masnavi poems* (11th ed.). Ghatreh. [In Persian].
- Maalouf, L. (2008). *Al-Monjed fi al-Loghah wa al-Alam (Al-Monjed in Language and Dignitaries* (2 Vol. M. Bandar Rigi, Trans). Islamic. [In Persian].
- Mohammadi Vaighani, K. (2009). *Moshaf of Khamoshan*. Najm-e-Kobra. [In Persian]
- Molavi, [Jalaloddin Mohammad Balkhi] (2016). *Masnavi-e-Ma'navi according to Nicholson's corrected version of Maulana Jalaloddin Mohammad Molavi* (13th ed.). Negha Ashna, Baran Sokhan. [In Persian].
- Munday, J. (2014). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (3th ed. A. Bahrami & Z. Tajik, trans) Rahnama. [In Persian].
- Niazi, S., Uosefi, A., & Amirifar, M. (2019). Analysis of Translation of the novel "alshehaz" based on the theoretical model Winnie and Darblnh. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)*, 11(30), 49-72. <https://doi.org/10.22051/jlr.2017.13215.1251> [In Persian].
- Pedersen, J. (2005, May). How is Culture Rendered in Subtitles?. In *Proceedings from Mutra 2005: Challenges of Multidimensional Translation* (Vol. 18).
- Safavi, K. (2020). *Word*. Elmi. [In Persian].
- Shahbazi, A., & Parsaeipour, M. (2020). Analyzing the Arabic Translation of 'The King and the Handmaiden' in Rumi's Masnavi Based on Viney and Adrbelnet's Model (A Case Study of the Poetic Translation by Hashemi and Jawaheri). *Translation Researches in the Arabic Language And Literature*, 10(23), 237-270. <https://doi.org/10.22054/rctall.2020.52368.1477> [In Persian].
- Shuttleworth, M., & Cowie, M. (2007). *Dictionary of Translation Studies* (F. Farahzad, G. R. Tajvidi & M. Bolouri, Trans). Yalda Ghalam. [In Persian].
- Taebi, Z., & Heidari, F. (2015). Investigating Edward Browne's Postcolonial Discourse and its Representation in Persian Translation of "A Year amongst the Persians". *Language and Translation Studies (LTS)*, 48(1), 53-74. <https://doi.org/10.22067/lts.v48i1.33733> [In Persian].
- Tymoczko, M. (2018). Post-colonial writing and literary translation. In A. Shirkhani (Trans.), *The collection of translation and post-colonial perspectives* (pp. 39-72). Ghatreh. [In Persian].
- Vieira, E. (2018). Freeing the Calibans: Readings in Cannibalism and Harold de Campos' Theory of Creative Translation. In A. Shirkhani (Trans.), *The collection of translation and post-colonial perspectives* (pp. 73-104). Ghatreh. [In Persian].
- Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation* (J. Sager & M. Hamel, Trans & Ed.). John Benjamin's, Original French published.
- Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (2004). A methodology for translation. In L. Venuti (ed.), *The translation studies reader* (2nd ed. 128-137). Routledge.
- Zand, F., Sheikhhosseini, Z., & Nazari Robati, F. Z. (2021). Postcolonial Analysis of Laughing without Accent and Its Translation Applying Linguistic Appropriation Approach. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)*, 13(41), 229-248. <https://doi.org/10.22051/jlr.2020.27352.1754> [In Persian].